

**ЗМІСТ І МЕТОДИКА
МОТИВАЦІЙНО-СТИМУЛЮВАЛЬНОГО ЕТАПУ
РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА
В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ЖИВОПISУ**

Музика Ольга Яношівна

**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна**

Постановка проблеми. В умовах євроінтеграції реформування освіти є однією з головних проблем суспільства України. У цьому складному процесі центральне місце посідає розвиток інтелектуального й творчого потенціалу молодого покоління, здатного швидко і якісно розв'язувати численні проблеми, генерувати нові ідеї й утілювати їх в життя. У цьому контексті нині змінюються вимоги до особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, до функцій, які він повинен виконувати в процесі професійної діяльності. Сучасній загальноосвітній школі потрібен творчо компетентний учитель, володіючий інноваційним стилем, прагненням до самореалізації, що неможливо без розвитку його творчих здібностей.

Аналіз останніх досліджень. Проблемі професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва присвячено праці Є. Антоновича, М. Пічура, М. Стась, Т. Стрітьєвич, Т. Штикало, В. Щербини та ін. У них порушено окремі питання реалізації творчого потенціалу, розкриття різносторонніх здібностей студентів у навчально-виховному процесі. Однак проблема розвитку творчих здібностей майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в процесі навчання живопису не була предметом окремого дослідження.

Апріорно, що далеко не всі, хто вступає до вищих навчальних закладів, де готують учителів образотворчого мистецтва, здатні проявити себе творчою особистістю. Так, нами з'ясовано, що не більше половини першокурсників керуються при вступі мотивами творчого спрямування обраного фаху. Відтак виникає необхідність на старті їхньої професійної підготовки розробити, науково обґрунтувати й апробувати зміст і методику мотиваційно-стимулювального етапу розвитку творчих здібностей в процесі навчання живопису.

Мета статті. Обґрунтувати доцільність, розробити орієнтовний зміст і методику мотиваційно-стимулювального етапу розвитку творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі навчання живопису.

Виклад основного матеріалу. У новітніх Концепціях виховання сучасної людини (Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Державна програма «Вчитель», Концепція педагогічної освіти, Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, «Філософія освіти» В. Кременя та ін.) чільне місце відводиться формуванню молодого покоління, здатного творчо включатися в життєдіяльність шкільного колективу, самостійно розв'язувати доступні для нього проблеми.

Учитель образотворчого мистецтва повинен активно реалізувати себе у сферах педагогічної та художньої творчості, виявляти комплекс здібностей, які б дали змогу успішно розв'язувати основні завдання навчально-виховного процесу, встановлювати творчий діалог з мистецтвом, примножувати матеріальні й духовні багатства українського суспільства, цілеспрямовано залучати учнів до художньо-естетичних цінностей минулого й сьогодення.

Акцентуючи на важливості ролі вчителя в естетичному розвитку особистості, С. Коновець вважає, що «...творчі можливості, закладені в кожній людині природою, на певному етапі мають бути педагогічно керованими, бо саме вчитель може значною мірою професійно створити підґрунтя естетичного розвитку особистості та визначити сталий напрямок цього процесу» [3, с 22].

На думку багатьох дослідників (В. Андрєєв, Л. Виготський, М. Лазарєв, О. Леонтєв, О. Лук, А. Маслоу, О. Матюшкін та ін.), ознакою творчості, «пусковим механізмом» творчої діяльності є мотиваційна сфера, бо, як зазначав В. Мясичев, «результати, що їх досягає людина в своєму житті, лише на 20 – 30 % залежать від її інтелекту, а на 70 – 80 % – від мотивів, які в цієї людини є і які спонукають її відповідно себе поводити» [6, с. 64].

Відтак є підстави вважати, що саме мотивація є основним джерелом творчої активності особистості студента та умовою його творчого зростання в процесі навчання.

Сучасна педагогіка поняття «навчання» трактує з позицій розширення можливостей розвитку особистості, тобто управління навчально-виховним процесом. На цьому, зокрема, наголошує в своєму дослідженні Б. Коссов, який пише: «Існує процес розвитку особистості, що регулюється, коригується, збагачується педагогічно організаційними діяльностями й спілкуванням (індивідуальними, груповими, колективними, масовими). Це і є навчання» [4, с. 36]. Виходячи з цього, навчання у ВНЗ можна розглядати як механізм цілеспрямованого педагогічного управління процесом суб'єктного перетворення студентів, який безпосередньо пов'язаний з їх особистісним професійно-творчим розвитком.

Однак будь-яке управління навчальним процесом неможливе без чіткого визначення його змісту, що залежно від об'єктивних умов є мінливим й потребує постійної оптимізації. На думку М. Федорової, на процес оптимізації навчання істотно впливають особистісні якості викладача, сповнені синергетичного змісту: нелінійність мислення; концептуальний і методологічний плюралізм; єдність абстрактно-логічного й образно-інтуїтивного, раціонального та ірраціонального способів мислення; творчий стиль, конкретність мислення при вмінні виокремлювати головне; чуття міри у використанні тих чи тих методів викладання; емоційна чутливість, контактність у спілкуванні [8, с.147].

Отже, будь який етап навчання у ВНЗ має бути спрямованим на оптимальну організацію педагогічного процесу, яку слід розпочинати з актуалізації мотиваційної сфери суб'єктів професійної підготовки. Тому в розвитку творчих здібностей майбутнього вчителя образотворчого мистецтва доцільно виокремити мотиваційно-стимулювальний етап, мета якого – формування позитивної мотивації до живописно-творчої діяльності, яка забезпечує емоційне занурення студента в процес пізнання нового. Завдяки цьому відбувається нагромадження емоційного, сенсорного, інтелектуального досвіду як основи для розвитку творчих здібностей.

Завдання мотиваційно-стимулювального етапу розвитку творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі навчання живопису:

- 1) зацікавити студентів живописом як навчальною дисципліною;
- 2) стимулювати прагнення студентів отримати якомога більше теоретичних знань й набути практичних умінь з живопису;
- 3) актуалізувати бажання усвідомити можливості живопису для розвитку власних творчих здібностей;
- 4) спрямувати студентів на творчу інтерпретацію дійсності засобами живопису;
- 5) націлити на самовдосконалення естетичного сприйняття й композиційної діяльності.

Керуючись тим, що зміст навчального матеріалу дисципліни, як зазначає С. Сисоєва, повинен виходити за межі стандартних програм, відрізнятися більшим рівнем узагальненості, урахувати інтереси студентів, стиль і швидкість засвоєння ними знань, залишати можливість глибокого проникнення в суть тієї чи іншої вивченої теми [7, с. 268], ми оновили програму курсу відповідно до окреслених вище завдань. При цьому враховано принципи зв'язку практичного й теоретичного матеріалу, засвоєння й закріплення закономірностей зображення засобами живопису, спрямування практичної аудиторної і самостійної роботи на художньо-творчу діяльність.

Орієнтуючись на творчі, самостійні, а не на репродуктивні способи одержання знань у навчальній діяльності та альтернативність вибору

практичних завдань, програму дисципліни «Живопис» побудовано на варіативному принципі: кількість і складність завдань може змінюватись відповідно до індивідуального рівня підготовки та здібностей студентів. До теоретичної частини цієї програми на 1 курсі ми включили лекції, матеріали яких, на нашу думку, здатні збудити інтерес до живопису, викликати захоплення й бажання засвоїти теоретичні знання і практичні вміння роботи різними живописними матеріалами й техніками.

За скоригованою програмою навчання живопису розпочалося зі вступної бесіди-лекції «Живопис як вид образотворчого мистецтва, його особливості й види». До змісту першої лекції ми також включили питання про історію виникнення й розвитку живопису, види і жанри живопису, матеріали і техніки виконання живописних творів. Під час викладання теоретичного матеріалу ми скористалися такими вербальними методами: художня розповідь, коментар під час показу наочних матеріалів (репродукції живописних полотен різних жанрів); діалогічне спілкування; обговорення мистецьких проблем сучасності; проблемний виклад матеріалу; евристична бесіда із завданням пошуково-творчого характеру. Велике зацікавлення викликала у студентів віртуальна подорож (за допомогою сучасних технічних засобів) до найвідоміших художніх музеїв, де зберігаються видатні твори живопису. Наприкінці лекції оголошено домашнє завдання: приготувати повідомлення про улюблений жанр живопису, розповісти про відомих художників цього жанру та продемонструвати репродукції їхніх полотен.

Тему наступної лекції «Колір – головний виражальний засіб живопису» спрямовано на вивчення основ кольорознавства. У ході лекції використовувалася наочність: таблиці з кольорознавства, демонстраційні моделі, зразки робіт, репродукції картин. Студенти отримали домашнє завдання: виконати модель колірного кола з основних спектральних кольорів (червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий, пурпурний); аплікативним способом поєднати контрастні й нюансні кольорові плями.

Тему третьої лекції «Сприйняття й символіка кольору» спрямовано на засвоєння студентами знань з основ кольорової перспективи, про залежність сприйняття кольору від освітлення та психофізіологічний вплив кольору та його символіку. Студентам також було запропоноване практичне завдання: за допомогою кольору відтворити певну емоцію. Для цього викладачем були заздалегідь виготовлені картки з назвами емоцій: радість, відчай, агресія, тривога, байдужість, закоханість тощо.

На лекції з теми: «Особливості відтворення колориту в живопису» студентам розкрито сутність поняття колориту в живопису, основні види змішування кольорів, теорію колірної гармонії. Практичним завданням до цієї лекції визначено добір гармонійних та негармонійних поєднань кольорів, а також виконання акварельних етюдів натюрморту в теплій і

холодній кольорових гамах.

На лабораторно-практичних заняттях студенти оволодівали майстерністю роботи з фарбами й матеріалами для живопису, засвоювали прийоми і методи роботи аквареллю (вливання кольору в колір, відмивання, лесування, аля-прима). Виконання початкових вправ з живопису було спрямовано на розвиток у студентів відчуття кольору, захоплення його властивостями, вивільнення творчої енергії, зняття емоційної напруги й скутості. При цьому особливого значення ми надали створенню доброзичливої атмосфери в аудиторії. Процес оволодіння таємницями кольору супроводжувався тихим звучанням класичних музичних творів. Адже слухання музики не лише сприяє «прокладанню мостів» між різними полюсами мозку (гармонізує півкулі), а й розвиває уяву [9, с. 47]. Особливо дієвими для стимулювання творчих імпульсів, зняття напруги у студентів був музичний супровід за творами Й. Баха, К. Дебюссі, К. Глюка, Ф. Ліста, В. Моцарта, П. Чайковського, Ф. Шопена, Й. Штрауса. Відтак ми створили спеціальну електронну теку рекомендованих мелодій для тренувальних і творчих занять першокурсників живописом. Після закінчення занять проведено перегляд робіт, їхнє колективне обговорення.

На думку Л. Єрмолаєвої-Томіної, найбільш успішне оволодіння образотворчою мовою відбувається тоді, коли «чуття» лінії, кольору, форми, композиції тренуються на абстрактному матеріалі [2, с. 217]. Зважаючи на це, ми запропонували студентам кілька вправ, щоб націлити їх на самовдосконалення естетичного сприйняття й композиційної діяльності.

Вправа 1. Лінійне відтворення емоційних станів людини. Спочатку студентам необхідно з'ясувати характерні емоційно-асоціативні особливості різних ліній (за товщиною, розташуванням, напрямом розвитку тощо). Потім лінійними засобами слід відтворити почуття радощів, ніжності, агресії, байдужості та ін.

Вправа 2. Формальне відтворення образу людини. Студентам пропонується за допомогою геометричних форм відтворити образи «круглої», «квадратної» й «трикутної» людини.

Вправа 3. Оволодіння мовою кольору. Студентам пропонується набір кольорів на спеціальних картках (синій, зелений, оранжево-червоний, жовтий, фіолетовий, коричневий, чорний, сірий, кожен з яких має свій номер) і пропонується вибрати колір, який подобається найбільше, поставити його на перше місце, на друге місце – той, який подобається трохи менше і т. д. На 8 місці має опинитися колір, який викликає найбільшу антипатію в реципієнта. Потім слід обрати колір, яким можна позначити «вірного друга», «клоуна», «зрадника», «дизайнера», «лікаря» та ін. Таким чином, «пропустивши через себе» зв'язок кольору з відношенням до реальності, студенти мають змогу визначити свою

«палітру в живопису».

Вправа 4. Відтворення психічних станів людини за допомогою колірних поєднань. Студентам пропонується обрати певний психічний стан людини, наприклад, «самотність», «спокій», «творчість», «ніжність» тощо й відтворити його за допомогою поєднання колірних плям.

Вправа 5. Абстрактна кольорова композиція. Студентам пропонується зобразити абстрактну колірну композицію в двох варіаціях: відтворення «боротьби добра і зла» або «холоду й спеки».

Для розвитку художнього сприйняття на початковому етапі навчання живопису слід приділяти велику увагу професійній «постановці ока» студентів, щоб навчити їх сприймати натуру в цілісному вигляді. Вірна постановка ока має велике значення: добре натренований зір безпомилково визначить відхилення одного відтінку кольору від іншого. Розвиток здатності цілісного бачення й одночасного зіставлення всіх частин натурної постановки – важлива частина навчання живопису. Щоб бачити натуру цілісно, є такий практичний спосіб: у мить спостереження прижмурити або «розпустити» очі на всю натуру, що дасть змогу не помічати другорядні деталі [1, с. 48].

Механізм сприйняття полягає в тому, що за наявності конкретної його мети в свідомості постійно знаходиться установка на пошук матеріалу для можливості вирішення поставленого завдання. Тому для розвитку сприйняття у студентів шляхом вправ необхідно активізувати їхній психофізичний «апетит» – жагу до постійного спостереження, сприймання, перетворення, відбору й збагачення враженнями. Для цього студентам рекомендується вести записи в «Творчому щоденнику», фіксуючи найважливіші враження, що склалися протягом дня. На першій сторінці цього щоденника студенти записали провідні постулати творчого розвитку художника (за Дж. Кемерон), які слід перечитувати щодня, щоб через їх призму пропустити свої враження від сприйняття.

«Творчість – звичайний порядок життя. Життя – це енергія, чиста творча енергія.

Існує невидима, непереборна творча сила, яка слугує основою життя, пронизує й надихає все і всіх, включаючи вас.

Якщо ми відкриваємо себе для творчості, ми відкриваємо себе творчості творця всередині нас самих і в нашому житті.

Ми й самі являємо собою творіння й повинні, у свою чергу, продовжувати творення засобами власної творчості.

Творчість – це Божий дар. Використання його є наш відповідний дар Богу.

Відмова творити – свавілля, що суперечить нашій справжній природі.

Щойно ми відкриємо Творцю свої творчі канали, нас чекають плавні, але суттєві зміни.

Немає небезпеки в тому, щоб відкритись для творчості.

Наші творчі мрії і бажання зароджуються із священного джерела. Йдучи їм назустріч, ми наближаємося до священного джерела в собі» [5, с. 29].

Окреслені настанови стали своєрідним психологічним тренінгом творчого пошуку студентів. У щоденнику ми також рекомендували записувати свої судження з приводу побаченого, цікаві висловлювання із прочитаних книг, вести письмовий діалог зі своїм внутрішнім «Я».

Обов'язковими розділами щоденника виокремлено міні-твір на тему роздумів про себе як майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, у якому слід було описати всі свої професійні якості й здібності, і розробка програми власного творчого зростання. При цьому ми радили студентам запрограмувати себе на успіх, позитив і віру в те, що все заплановане здійсниться.

З метою підвищення мотивації до творчості, до занять живописом, нами створена відеотека з записами майстер-класів відомого художника-аквареліста С. Андріяки, директора Московської державної спеціалізованої школи акварелі. Перегляд його занять значно активізував творчий настрій студентів, які приступали до роботи з особливим натхненням.

Ефективність навчання живопису багато в чому залежить від уміння педагога реалізувати комплекс методів навчання. З точки зору теорії самоорганізації, проблема методів навчання полягає в тому, що не слід нав'язувати досвід викладача, головним завданням є допомогти студентам використати цей досвід. Тому в процесі навчання живопису особливу увагу ми приділили створенню системи педагогічних впливів, яка базувалась на синергетичному принципі відкритості, тобто діяльність викладача й студента спрямовувалась на взаємодію й співпрацю щодо стимулювання і позитивної мотивації навчально-творчої діяльності шляхом створення «емоційного буму» (ситуації успіху), заохочення самостійних творчих пошуків.

Висновки. На мотиваційно-стимулювальному етапі розвитку творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва лекційні й практичні заняття з курсу живопису доцільно формувати стійку внутрішню мотивацію до творчості, бо створення ситуацій, у яких студент отримує гарні результати, зміцнює його впевненість у своїх силах. Навчання живопису слід розпочинати із найпростіших вправ, з освоєння основних методів і живописних прийомів. З кожним вдало виконаним завданням у студента виникатиме емоційне підкріплення задоволення від своєї діяльності. У позитивній мотивації до творчої діяльності велику роль відіграє професійна майстерність і творчі здібності самого викладача.

Використані джерела:

1. Беда Г. В. Цветовые отношения и колорит / Г. В. Беда. – М. : Просвещение, 1963. – 184 с.
2. Ермолаева-Томина Л. Б. Психология художественного творчества : Учебное пособие для вузов / Л. Б. Ермолаева-Томина. – М. : Академический Проект, 2003. – 304 с.
3. Коновець С. В. Креативні освітні технології у практиці сучасної школи / С. В. Коновець // Рідна школа, 2005. – № 3. – С. 20 – 23.
4. Коссов Б. Б. Личность : Теория, диагностика и развитие : Учебно-метод. пособие для высш. учеб. заведений / Б. Б. Коссов – М. : Педагогика, 1991. – 268 с.
5. Кэмерон Дж. Путь художника / Дж. Кэмерон. – М. : Гаятри, 2008. – 272 с.,
6. Мясищев В. Н. Личность и отношения человека / В. Н. Мясищев // Проблемы личности. Материалы симпозиума. – М., 1969. – С. 63 – 73.
7. Сисоєва С. О. Технологізація освітньої діяльності в умовах неперервної професійної освіти / С. О. Сисоєва // Неперервна професійна освіта : проблеми, пошуки, перспективи. – К., 2000. – С. 249 – 274.
8. Федорова М. А. Педагогическая синергетика как основа моделирования и реализации деятельности преподавателя высшей школы : дис. ... канд. пед. наук, спец. : 13.00.08 / Федорова Марина Александровна. – Ставрополь, 2004. – 169 с.
9. Чепига М. П. Стимуляція здоров'я та інтелекту / М. П. Чепига, С. М. Чепига. – К. : Знання, 2006. – 347 с.

Резюме. У статті обґрунтовано доцільність, розроблено зміст і методику мотиваційно-стимулювального етапу розвитку творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі навчання живопису.

Ключові слова: творчі здібності, розвиток, учитель образотворчого мистецтва, навчання живопису.

Summary: In the article the content and method of the motivation stimulant stage of development of creative abilities of future teachers of fine arts in the process of teaching of painting is developed, its expedience is proved.

Keywords: creative abilities, development, teacher of fine arts, teaching of painting.